

G'O'BDIN QISHLOG'I VA U YERDAGI ZIYORATGOH TARIXIDAN

Murtozayev Matlubxon

Samarqand davlat universiteti

Tarix fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5979314>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi:15-dekabr 2021

Ma'qullandi:15-yanvar 2022

Chop etildi:05-fevral 2022

KALIT SO'ZLAR

G'o'bdiniylar, ziyoratgoh, qabrtoshlar, masjid, ustalar.

G'o'bdin – Jizzax viloyati G'allaorol tumanining janubi-g'arbida, Nurota tog' tizmasining G'o'bdin tog'i etaklaridagi soylukda joylashgan. Tuman markazidan 35 km uzoqlikda joylashgan qishloqlardan biri. Qishloq etimologiyasi bo'yicha bir nechta qarashlar mavjud. Lekin, aniq fikrlar uchramasligi va ularning aksariyati rivoyatlar bilan bog'lanishi ilmiy xulosa berishni murakkablashtiradi. Jumladan, "G'o'bdin" atamasining kelib chiqishi so'z asosidagi "g'o'b" so'ziga bog'liq holda, qadimgi so'g'd va hozirgi fors-tojik tilidagi "g'o'b" so'ziga to'g'ri kelib "tog'" ma'nosini bildiradi. "G'o'b" azalda "Kaufa" deb atalgan [3: 6]. Shunga o'xshash yana bir qarashga ko'ra, "G'obdin" nomining har ikki tarkibiy qismlari – "g'o'b" va "din" o'zgarib ketgan bo'lishi mumkin. Uning birinchisi bo'lgan "g'o'b"ning qadimiy shakli – o'zgarishlar asosida g'ub/xuf/kuf/ko'h/ so'ziga taqalib, yuqorida keltirganimizdek tog', balandlik so'zini anglatgan. So'nggi qismi – din bo'lsa din/diz/deh/ so'zlarining o'zgargan shakli sifatida qo'rg'on, qal'a,

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Jizzax viloyatining G'allaorol tumanida joylashgan, hali ilmiy jihatdan to'liq o'rganilmagan G'o'bdin qishlog'i va G'o'bdin ota ziyoratgohi tarixi haqida ayrim mulohazalar yuritilgan.

qishloq ma'nosida qo'llanilgan. Bunda nom tarkibidagi ikki so'z ham tovush o'zgarishiga uchragan. Ya'ni, G'o'bdin so'zi balanddagi qo'rg'on yoki balanddagi qishloq degan ma'noni bildiradi [9: 32-33]. Yana bir qarash mahalliy aholi orasidagi rivoyatlar bilan bog'lanib, ular "G'o'bdin" nomini G'o'bdin otaga borib taqaydilar. Naql qilinishicha, payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) ning avlodlari bo'lgan yetti nafar avliyo ota ichida "G'o'bdin ota" ismlisi ham bo'lgan degan taxminlar bor. 1.G'o'bdin ota 2.Cho'pon ota 3.Nur ota 4.Savruk ota 5.Novqa ota 6.Sayfin ota 7.Parpi ota . Bu avliyo otalarning amakilari Saad ibn Abu Vaqqos Qozon ota degan rivoyatlar ham mavjud. Lekin, bunda G'o'bdin ota kishining asl ismi emas, balki taxallusi bo'lib, u Samarqandda 40 yil qozilik qilganligi va bu yerga islom dinini targ'ib qilish maqsadida jo'natilganligini aytishadi [6]. Bu albatta bir taxminiy qarash, chunki davriy jihatdan mavhumlik ko'zga tashlanadi. Chunki, bizningcha Markaziy Osiyoda, jumladan, Samarqandda aholi orasida qozilik instituti

faoliyat yuritgan paytda unga nisbatan yaqin masofada bo'lgan hozirgi G'o'bdin tog'i etaklaridagi qishloqlarda islom dini tarqalmaganligi bahsli masaladir. Bizningcha, G'o'bdin va unga tutash qishloqlar tarixini shu qishloqlarning paydo bo'lish tarixidan izlash kerak. G'o'bdinga qo'shni Gumsoy (chuqur soy, o'p'qon joydan oqadigan soy) [4: 15], Olmali (-li qo'shimchasi qo'shib shu obyektning borligi va ko'pligiga ishora qilinadi) [5: 38] qishloqlarining nomlanishiga e'tibor berilsa, bu qishloqlar tog' etaklaridan oqib chiqqan tabiiy buloq suvlari bo'ylarida shakllangan, ya'ni tog' etagidagi mavjud qishloqlarning har birining o'z bulog'i bo'lgan. Qolaversa, tog' etagidagi bu qishloqlar aholisi o'zbeklarning "qirq" urug'iga mansub bo'lib, deyarli har bir qishloq shu urug'osti hisoblanuvchi "to'plardan" iborat bo'lgan. Misol uchun, badal, qoramo'yin, boyto'pi va hokazo. Lekin, shu o'rinda ta'kidlash kerakki, ushbu qishloqlar ichida faqat G'o'bdin qishlog'ida katta va eng qadimiy qabriston bo'lib, uzoq yillar atrofdagilar uchun ham mangu qo'nim maskani bo'lib kelgan. Bu ham qishloq tarixi qadimiy ekanligiga va qishloq nomi bilan aloqador shaxs haqiqatdan ham islom tarixida katta o'rin egallaganligini tasdiqlaydi. G'o'bdin qishlog'i XX asrning boshlarida Jizzax uyezdi Chashma-Yangi qo'rg'on volostiga qarashli Koriz qishloq tumani tarkibida bo'lib, ushbu qishloq bilan birga unga yaqin bo'lgan Olmali, Olmali -Saroy buloq, G'o'bdin, Gumsoy, Koriz, Ko'tal, Ko'tal qozoq, Marjonbuloq aholi yashaydigan manzillar nomlari keltiriladi. XX asrning 20-30-yillarida G'o'bdinda 83 ta hovli mavjudligi hamda ularda 376 aholi istiqomat qilganligi qayd etilgan [8: 22]. Shuningdek, ushbu ma'lumotlarga tayangan holda yana shuni aytish mumkinki, hovlilar va aholi soniga

ko'ra, G'o'bdin Koriz qishloq tumani tarkibida aholi soni bo'yicha Koriz qishlog'idan so'ng 2-o'rinda turgan.

Tarixiy manbalarda G'o'bdin nomiga nisbat beriluvchi bir qator tarixiy shaxslar yashab o'tganligi keltiriladi. G'o'bdiniylar tarzida tilga olinuvchi bu tarixiy shaxslar XI-XII asrlarda yashagan va hadis ilmi bilimdonlari sifatida shuhrat qozonganligi ma'lum.

Jumladan,

1. Hasan ibn Muhammad ibn Ibrohim ibn Is'hoq al-G'o'bdiniy hanafiy mazhabi faqihlaridan biri bo'lib, Faqih Hasan ibn al-Muborakning ustozisi hisoblanadi. Mavjud manbalarda allomaning faqat nomlari yozilgan bo'lib, u kishining tug'ilgan yoki vafot etgani to'g'risida ma'lumotlar yo'q. [2: 96]

2. Abu Muhammad Abdulloh ibn Muhammad ibn Amr ibn Muhammad ibn Muhammad ibn Hoshim al-G'o'bdiniy Usturushonaning G'o'bdin qishlog'ida tug'ilib, keyinchalik ota-onasi bilan Buxoroi Sharifga ko'chib boradi va u yerda yashab qoladi. Alloma xat savodini Buxoroda chiqargan va yetuk muhaddis bo'lib yetishadi. Alloma hadislarni Ismoil al-Xayyom, Ahmad as-Sijziy va Muhammad ibn Sobirlardan rivoyat qilgan. Allomadan hadislarni o'z davrida yigirma ming hadisni yod olgan hofiz nomi ila ulug'langan Abu Turob Ismoil ibn Tohir al-Harifiy rivoyat qilgan. Abu Muhammad al-G'o'bdiniy Hijriy 420- (milodiy 1029) yildan keyin Buxoroda vafot etgan. [2: 89-90]

3. Abu Bakr Muhammad ibn Hasan ibn Mansur al-G'o'bdiniy o'z zamonasida fozil imomlardan biri bo'lib, Samarqandda qozilik qilgan. Alloma Marvga borib, Abu Toyyib al-Matu'iy va Abu Ali al-Lomishiydan, Buxoroda Abu Xafs Umar as-Subxiy va Samarqandda Abu Muxomid as-Sog'arjiylardan hadislar yozib olgan. Alloma

hijriy 505- (milodiy 1111) yilning avgust oyida Buxoroda vafot etgan. [2: 90-91]

4. Abulhusayn Alo ibn Muhammad ibn Naim ibn Is'hoq ibn Ubaydulloh ibn Hotim al-G'o'bdiniy hadislarni otasi alloma Muhammad ibn Naim al-G'o'bdiniy, Xalaf ibn al-Xayyom va Abu Ahmad ar-Roziylardan rivoyat qilgan. Allomadan hadislarni Abu Ali an-Nasafiy va Abulabbos Ja'far al-Mustag'firiylar rivoyat qilgan. Abulhusayn al-G'o'bdiniy hijriy 337- (milodiy 948) yili tug'ilib, hijriy 409- (milodiy 1019) yilning 25-yanvarda payshanba kuni vafot etgan. [2: 55-56]

5. Abu Naim Husayn ibn Muhammad ibn Naim al-G'o'bdiniy o'z davrining fozil, zohid, taqvodor imomlaridan bo'lib, dastlabki ta'limni o'z qishlog'ida olgan. Keyinchalik ilm talabi bilan Xuroson, Iroq, Hijoz kabi shaharlarda ta'lim olgan. Jumladan, Buxoroda Abu Solih al-Xayyom, Abu Sahl ar Astrabodiy, Abu Amr Muhammad al-Buxoriylardan, Naysobur shahrida Abulqosim Abdulloh an-Nasaviydan, Bag'dodda Abu Tohir Muhammad al-Muxlis va Abu Hafs Umar al-Kattoniylardan hadislarni eshitib, yozib olgan. Allomadan hadislarni Abulabbos Ja'far al-Mustag'firiylar va qozi Abu Ali Hasan an-Nasafiylar rivoyat qilganlar. Alloma hijriy 341- (milodiy 952) yilning iyun oyida tavallud topib, hijriy 427- (milodiy 1036) yilning aprelida vafot etgan. [2: 54]

6. Abdulvohid ibn Husayn ibn Ahmad ibn Nasr ibn Nazar ibn Yusuf ibn Ubaydulloh ibn Muhammad Hammud ibn Abbod ibn Yaqub ibn Ibrohim al-G'o'bdiniy juda ko'plab hadislar rivoyat etgan muhaddislardan biri. Mavjud manbalarda allomaning ismi va u rivoyat qilgan hadisgina yozib qo'yilgan bo'lib, uning biron mansab yoki o'z davridagi mavqeyi qanday bo'lgani, hattoki tavallud yoki vafot etgan yili haqida ma'lumot keltirilmagan. [2: 76]

7. Abul Hasan Muhammad ibn Naim al-Kotib al-G'o'bdiniy kotib edilar. Abu Muhammad al-Buxoriydan ta'lim olganlar. Hijriy 381- (milodiy 99) yilning muharram oyida vafot etganlar. [2: 85]

8. Abu Ali Hasan ibn Abdulloh al-G'o'bdiniy al-Batxudoniylar, qori, fozil, solih kishilardan edi. Abu Bakr al-Baladiy va Muhammad ibn Ahmaddan ta'lim olganlar. Hijriy 491- (milodiy 1099) yil muharram oyining birinchi kunida tavallud topib, hijriy 551- (milodiy 1157) yilda vafot etgan. [7: 175]

Shu o'rinda bir mulohazaga e'tibor qaratib o'tsak. Izlanishlar natijasida O'zbekistonning bir necha joylarida G'o'bdin nomi bilan tilga olinuvchi aholi manzillari yoki mahalla fuqarolar yig'ini mavjudligi ma'lum bo'ldi. Bular- Jizzax viloyati G'allaorol tumanida, Qashqadaryo viloyati Qarshi tumanida, Samarqand viloyati Bulung'ur tumanida, Jomboy tumanida joylashgan manzillardir. Lekin, yuqoridagi G'o'bdiniylar nomi bilan tarixda qolgan allomalarning aynan qaysi viloyatning G'o'bdin qishlog'idan ekanligi qo'shimcha izlanish talab etiladigan masala hisoblanadi. Chunki, bu G'o'bdiniylarning yettitasi M.Atayevning "Jizzax allomalari" kitobida jizzaxlik sifatida keltirib o'tilgan. Qashqadaryodagi G'o'bdin tarixini yozgan olim Abdulkarim as-Samoniylar bo'lsa ularni Qashqadaryo G'o'bdiniga nisbatan berib o'tgan [7: 175]. Yana bir jihati shundaki, G'o'bdiniylar ichidagi tarixiy shaxslardan biri Abu Muhammad Abdulloh al-G'o'bdiniy tarjimai holidagi bo'lsa u kishining Usturshonaning G'o'bdin qishlog'ida tug'ilganligini aytilgan. Aynan ushbu alloma G'allaoroldagi G'o'bdin qishlog'iga mansub bo'lishi mumkin. Chunki, o'rta asrlarda Usturshona tarkibining bir qismini hozirgi G'allaorol tumani tashkil qilgan. Ikkinchidan, hozirga qadar oldingi

Usturshonada ham, hozirgi Jizzax vohasida ham G'o'bdin deb ataladigan boshqa manzil uchramaydi. Bundan ko'rinib turibdiki, G'o'bdiniylar haqida hali izlanishlarni davom ettirish va ularning bugun adabiyotlarda keltirilayotganidek, Jizzax yoki Qashqadaryo vohasining allomalari ekanligini ilmiy jihatdan aniqlashtirish lozim.

G'o'bdin qishlog'i atrofdagi qishloqlarga nisbatan tarixiyli bilan ajralib turadi. Yuqorida, biz bu yerda atrofdagi qishloq aholisi muqaddas hisoblovchi G'o'bdin ota qabristoni mavjudligini keltirgan edik. Bu qabriston yaqinida shu nomda faoliyat ko'rsatgan qabristonning nisbatan qadimiyligi va G'o'bdin otaning katta ehtiromga sazovorligi bu yerni muqaddas ziyoratgohga aylanishini ta'minlagan. Xulosa qilib aytish kerakki, ushbu qishloq o'z davrida islom olamida mashhur bo'lgan allomalar tug'ilib voyaga yetgan, ilm-fan ravnaq topgan markazlardan biri bo'lgan va biz yuqorida keltirgan muhaddislarning ajdod va avlodlarining hoki yotgan, ularning qutlug' qadami yetgan muqaddas ziyoratgohlardandir. Taxminlarga ko'ra, bu ziyoratgoh XIX asr oxiri XX asr boshlariga borib taqaladi [4]. Buni ziyoratgoh hududida mavjud bo'lgan eski masjid o'rni va xonaqoh, ayrim qadimiyroq shakldagi qabrtoshlari ham tasdiqlaydi. Bu uchburchakli 13 ta bir metrlik marmar qabrtoshlarda Qur'on oyatlari va yillar yozilgan. Lekin, suronli vaqt sinovi natijasida yozuvlar o'qib bo'lmas darajaga kelib qolgan. Shuning uchun ham qabrtosh yozuvlarini o'qish qiyinchilik tug'dirmoqda.

Qishloq aholisining aytishlaricha, 1941-yilgacha xonaqohning tomi usti yaltiroq tunuka bilan qoplangan. Keyinroq xonaqoh ustidagi tunukani tuman markazi binosi ustiga olib borib yopishgan. Eski

masjidning hajmi 20 metrga 12 metrni tashkil qilgan. Masjidning qibla tarafdagi devorining qalinligi 1.5 metr, qolgan tomanlari 1 metrni tashkil qilib, shu kungacha 4 marta ta'mirlangan. Masjidning qurilishida Ahmadxon Ziyoxon o'g'li boshchiligidagi Usta Umar, Usta Odil, Usta Abboslar faol qatnashganligini masjid ustunlarida qoldirilgan yozuvlar ko'rsatadi. Bu eski masjid to 2010-yilgacha faoliyat ko'rsatgan. 1970-yildan 1994-yilgacha ushbu masjidda imomlik qilgan Mahmudxon Mamirzo o'g'li maqola muallifining katta bobosi hisoblanadi. 2010-yilda masjidning hozirgi qiyofasiga keltirishga boshchilik qilgan Donoxon hoji Mahmudxon o'g'li u kishining zurriyodlari hisoblanadi. 1970-yilgacha masjidga Ahmadxon eshon, undan avval esa Domla Kubay ismli kishi imomlik qilgan, u kishidan avval G'affor Eshon imom bo'lgan. Hozirgi kunda masjidga Mahmudov Sirojiddinxon imomlik qilmoqda. 2010-yilda masjidning yangidan qurilishi, asosan kelib chiqishi shu qishloq va unga tutash qishloqlarga borib taqaluvchi, ajdodlari mangu qo'nim topgan maskan obodligini maqsad qilgan sahovatpeshalarning xayriya mablag'lari hisobidan amalga oshirildi. Yangi masjid ustunlarini Farg'ona viloyati, Buvayda tumanining bir guruh qo'li gul ustalari yasab bergan. Yangi bunyod etilgan masjidda bir vaqtda 250-300 nafar musulmon ibodatlarini amalga oshirish imkoni mavjud.

Ta'kidlash kerakki, bu ziyoratgoh bugungi kunda respublika madaniy meros obyektlari ro'yxatiga kiritilmagan. Chunki, uzoq muddat masjidda faoliyat olib borgan bobom Donoxonhojining ma'lumoticha, ziyoratgohning qadimiyligini asoslab beruvchi yozma manbalar topilmagan, qabristonning qadimiyligini asoslab beruvchi bir vaqtlar qabriston hududida

bo'lgan qadimiy arab yozuvidagi qabrtoshlar [qabrtoshlar daryoning qayroqtoshlaridan yasalgan] turli yillarda yangi qablarga o'rinlar ochilishidan so'ng, odatga ko'ra [Musulmon odatiga ko'ra qabrda mayit chirib tuproqqa aylangandan so'ng unga yangi mayitni qo'yish mumkin. Bunda, albatta, eski mayitning hurmatini joyiga qo'ygan holda ehtiyotkorlik bilan bajarish kerak] u yerdan chiqqan mayit qoldiqlari bilan birga yangi qablarga ko'mib yuborilgan. Bugungi kunda tariximizga qaratilayotgan e'tibor natijasida o'ylaymizki, yaqin vaqtlar ichida ziyoratgohning tarixi berilgan yozma

manbalar ilmiy muomilaga kiritilar, balki vaqtlar o'tishi bilan ko'milib ketgan qadimiy qabrtoshlar topilar.

Xulosa qilib aytish kerakki, G'o'bdin qishlog'i va u bilan bog'liq bo'lgan G'o'bdin ota ziyoratgohi tarixi hali tariximizning to'la o'rganilmagan sahifalaridan hisoblanadi. Bir qishloq va ziyoratgoh tarixini o'rganish orqali xalqimizning buyuk moddiy-ma'naviy merosi bilan birga vatanimiz hududida kechgan migratsion, madaniy jarayonlar va etnografiyasiga oid ko'plab yangi ma'lumotlar yuzaga chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar:

1. Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 5-dekabrda "Tarixiy, badiiy yoki o'zga madaniy qimmatligi tufayli garov va ipoteka qo'llanilishi mumkin bo'lmagan obyektlar ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida"gi 335-son qarori//<http://www.lex.uz/>.
2. Atayev M. Jizzax allomalari. – Toshkent: Adib, 2014. 270 b
3. Nafasov T., Nafasova V. O'zbek tili toponimlarining o'quv izohli lug'ati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007. – 88 b.
4. Ohunov N. Joy nomlari ta'biri. – Toshkent: O'zbekiston, 1994. – 86 b.
5. Sindorova F. O'zbekiston qadimgi turkiy toponimiyasi (Jizzax viloyati misolida). – Jizzax.: 2013. – 56 b.
6. G'allaorol tumani G'o'bdin qishlog'ining 84 yoshli Tilavov Mahmud hoji tomonidan hikoya qilingan. 2016-yil aprel.
7. Абу Саъд Абдулкарим ас-Самъоний. Насабнома (ал-Ансоб). – Тошкент.: 2017. – 273 б.
8. Список населенных мест Узбекской ССР, Самаркандская область. 1925. – 53 с.
9. Тиловов Т. Ғубдин ва ғубдинликлар. 2015. – 279 б.//ziyonet.uz/